

הרב יהודה ליבוש הלוי העלער
ר"מ בישיבה גדולה, האמפסטעד, לונדון

בענין הגמרות המבוארות החדשות

א

נרם יאיר ויזרח, לחזק ולעודד אותם למען תחזקנה ידיהם בדברי תורה וימשיכו בלימודם בגמרות אלו מתוך עמל ויגיעה, ואל יבושו ואל יכלמו ח"ו מפני המלעיגים המגלים פנים בתורה שלא כהלכה.

ואם כי פשוט שאין גמרות אלו מתאימים לרובא דרובא דהתלמידים ופשיטא שאין ללמוד בהן עם ילדים קטנים ותלמידים המתחילים וכמבואר שם בשם הגרמ"ד סולוביצ'יק שליט"א, מ"מ אלו שכמעט א"א להם בלאו הכי ודאי צריכים חיזוק ועידוד שלא יבושו ולא יבטלו מד"ת ח"ו.

בבואנו להתייחס למאמר מן הסוג הזה עלינו להקדים שתי הקדמות הנחוצות לצעירי הצאן שאינם רגילים בכגו"ד:

(א) לא כל דבר הנדפס משמו דמאן דהוא יש להאמין שאכן אמרו זה שבשמו נדפס, כי שכיח טובא שהמדפיסים רוצים לפרסם משהו ויודעים שאם יכתובוהו בשם עצמם לא יתקבלו דבריהם, וע"כ תולין הם את דבריהם באילן גדול. ולכן צריך לזכור שגם כאשר מתפרסמים מאמרים בשם הרמ"ם, הנה כל ר"מ ור"מ צריך בדיקה אם אינו מוקף זייפנים, ויתכן שהוא קדוש ואין משרתיו קדושים, צא ולמד מאלישע וגיחזי! [ועי' תשובות רעק"א מהדר"ק סי' קכ"א בסופו, ובאגרות רבנו הרב בעל התניא במכתבו סי' מ"א (נדפס באגרות קודש אדה"ו עמוד ק"א), ע"ש בא"ד שכתב "וידוע לנו בבירור שלא מאתו יצאו הדברים", ע"ש ודון מינה ומינה]. ועכ"פ, בנדו"ד, כיון שלא נשמעו הדברים לא מפיו של הר"מ הנ"ל וגם לא מפי כתביו כי אם ע"פ השמועה, וגם זאת בקונטרס שלא מר בר רב אשי חתום עלה [והרי כו"כ ממוציאי קונטרסים למיניהם ה"ה מחוסרי נאמנות], יש לפקפק טובא באמינותם של הדברים.

הקדמה

לפני כמה שנים התחילו להופיע מעל מכבש הדפוס גמרות חדשות עם תירגום ופירוש שנערך ע"י כמה תלמידי חכמים מופלגים בתורה. הגמרות נדפסו כצורתן וכצלמן בש"ס מהדורת ווילנא ואליהם נלוו תירגום וביאור דברי הגמרא בלשון הקודש, בעמוד בפני עצמו. הביאור נערך בסגנון קל ובתוספת הקדמות והבהרות, ציונים והערות להקל על המתקשה בלימודו, והגמרות המבוארות יצאו לאור מעוטרות עם הסכמותיהם הנלהבות של כמה מפוסקי ורבני דורינו.

לאחרונה נתפרסם מאמר חריף מאד נגד גמרות אלו. מאמר זה גרם חלישות אצל כמה מהבחורים שבלאו הכי לימודם קשה להם, ועד שהופיעו גמרות אלו סבלו מאוד מהעדר יכולתם להבין ולהשכיל, ותופעת הגמרות האמורות היתה להם בבחינת מים קרים על נפש עייפה ועודדו את בני תורה אלו הרבה: העניקו להם חשקת התורה ועוררו בהם שאיפה לעלות מעלה מעלה על במתי התורה עדי יוכלו ללמוד בעצמם בלי משען ומשענה. והלום בראותם מאמר שנתפרסם משמו של אחד הרמ"ם החשובים בארה"ב שיש בגמרות אלו משום עקירת יסודות הדת ושכל תורתם אינה אלא סם המוות, נהפך להם מתוק למר ונפלו ברוחם באשר מעתה אין מושיע להם בלימודם.

ואף שאין זה מדרכי לדבר גבוהות ולהתווכח עם כל השיטות וחור"ד המתפרסמים חדשים לבקרים, יצאתי מגדרי בנידון זה, כי לא אוכל לחשות בראותי את הנזק ורפיון ידיים מהגיעה והעמלות בתורה שגרם מאמר זה. וע"כ באתי לדבר על לבם של תלמידנו היקרים

מאהבת התורה הבוערת בקרבו מתחזק הוא בלימודו ויש לו סיפוק ושמחת החיים מהתענוג דהבנת התורה, ומידיעתו שהקב"ה משתעשע בלימודו, ועתה מגלים לו תורה חדשה: תורתך סם המוות היא! הקב"ה יושב ובוכה עלי! וכי? למה? – כי לא ניחנת בכשרונות שתוכל להבין דבר מתוך דבר לבידיך בלי סיוע מגמרות אלו, ולכן נגזר עליך שיתור מרי"ף וחיי אדם אסור לך ללמוד! היש מי שמסוגל לעשות כן לבנו? והרי אפי" לב האבן נקרע למשמע דברים כאלה!

וא"כ בוודאי יתמהו, מה לנו לענות בראיות והוכחות שלא בכאלה חפץ ה', הלא התורה העידה על עצמה שדרכי" דרכי נועם, וכי צריכים אנו למודעי להורות שלא זה הוא דרכה של תורה?

אבל באמת צריכים אנו לדעת ולהבין היטב דאף שיש במאמר זה מה שנראה לעינינו כאכזריות ומדות רעות, מ"מ אין לזה שום שייכות להכרעת הדין, כי אין התורה נגדרת אחר הרגש ח"ו, ואין לנו אלא דברי השו"ע והפוסקים אשר מפיהם אנו חיים ולא נוזו מהם כמלא נימא כדי לעשות נח"ר לעמי הארץ וכיו"ב, ואף שברובא דרובא גם עינינו רואות שדרכי" דרכי נועם, מ"מ מאמינים אנו שגם אם לעינינו נדמה להיפך, אין זה מעלה או מוריד כלל.

ולו יצויר שיתברר מתוך דברי הפוסקים שצדק דברי המאמר ההוא, פשיטא שאין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה' ויקוב הדין את ההר, ואז מוטל החוב על תלמידים אלו לקבל על עצמן את הדין באהבה, ולהמנע מללמוד גמרא מהיום והלאה, ויקבלו שכר על הפרישה.

אמנם כל זמן שלא נתבאר שצדק דברי המאמר, ואדרבה, פשוט שאחזיק גדולה היא למנוע בר ממאות ואלפים ולסגור בעדם את שערי התלמוד, והנזק אשר יוכל לצאת מזה – סופו מי ישרונו!

ולאחרי ההקדמות הנחוצות הנ"ל, באתי לגופן של דברים.

ובענינו יש לנו רגליים לדבר שהדברים שנכתבו כאן לא יצאו מפי ש"ב הרב גארעליק שליט"א שעל שמו נדפסו, כי כידוע מקפיד מאד שלא להדפיס שום דבר כלל. וגם המפורסמות א"צ ראי' שאביו זצ"ל ה"ה הרה"ג ר' ירוחם גארעליק זצ"ל שהי' מתלמידי הרב דבריסק זצ"ל וגדול בתורה הי', ואעפ"כ עסק הרבה שנים בקירוב לבם של צעירי הדור לאביהם שבשמים, ולידם גמרא וראשונים, ולא נמנע מללמד אפילו במקומות כאלה (כמו ישיבה יוניברסיטה) שברור שלא נתקיימו בתלמידיו אלו אפי" אפס מקצה התנאים המוכרחים ללימוד תושבע"פ שמנו המפרסמים האלה, ואכן הצליח להכניס בהם אהבת התורה ולהוציא יקר מזולל ורבים מהם השיב מעוון. ופשיטא דאי הי' ס"ל דיש בזה משום עלבון התורה, או משום הפיכת התורה לסם המוות ר"ל, או דכל כה"ג נכלל באלה שהקב"ה בוכה עליהן ר"ל, לא הי' עושה כן, אלא ודאי הבין שאין בזה שום איסור ח"ו, ואדרבה מצוה גדולה היא, והמאור שבתורה כוחו רב אפי' אצל כאלו שאינם מיתים את עצמם עלי' כפי השיעור שהפליגו חז"ל בזה. וע"כ השכל מחייב שלא ניפוש בפלוגתא בין אב לבנו דמה שהי' לאב בגדר מצוה רבה נהפך בתורתו של בנו לסם המוות.

ובכן הריני מוסר מודעה דבכל הבא לקמן הנה כל כוונתי רק נגד מדפיסי הדברים ולא ח"ו כלפי הר"מ שליט"א שהדברים נאמרו משמו, כי חזקה על חבר שאינו מוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן.

(ב) יתכן ויהיו תלמידים שיתפלאו על עצם הצורך להוכיח מה שנראה לכל אדם ישר הולך כמילתא דפשיטא. הנה, נתאר לעצמנו בחור עם כשרונות חלשים שנפשו חשקה בתורה אלא שכל ימיו סבל מהעדר ההצלחה בלימודו וסו"ס בא קץ ליגונו בהזדמן לידו גמרות אלו ועל ידן יצא מאפילה לאורה ומיגון לשמחה, ואף שכל יום ויום מתגבר עליו הבושה והצער שבשעה שחבריו מחדשים חידושי תורה הנה הוא מחמת חלישות כשרונותיו עדיין אינו מסוגל ללמוד בלי עזרת הגמרות האלו, מ"מ

ב

יסוד הקטרוג על הגמרות המבוארות

מדפיסי מאמר הביקורת על הגמרות המבוארות הניחו שתי הנחות מוקדמות: (א) שהגמרות המבוארות נועדו להציע את הגמרא כספר קריאה בעלמא שכל אדם יוכל לקרותו כמו שקורא בספרי סיפורי מעשיות וכיו"ב ולעשותו כביכע"ל הנקנה בקריאה בעלמא בלי עמל ויגיעה; (ב) וכל זה עשו מחברי הגמרות בכדי להפוך את ים התלמוד לכלי שעשוע לכל השקועים בתאוות עוה"ז והרודפים אחרי עושר וכבוד ורוצים לקנות ידיעות בתורה דוקא מתוך עידון ושיוקע בתענוגי עוה"ז. על יסוד הנחות אלו יצאו לקטרג על מדפיסי הגמרות המבוארות וחברו מאמר מיוחד לבאר את שיטתם ולמחות על עלבון התורה.

תורף דברי מאמר הביקורת כך הוא: "האובה עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תושבע"פ, ואם אין האדם מתייגע בה כל צרכה נעשית הגמרא עצמה לסם המוות, ומי שאין לו הפנאי או היכולת להתבונן בעמקות הגמרא ביגיעה רבה, יצא מצוות תלמוד תורה בלימוד פסקי הלכות או בדברי אגדה ומוסר, ולכן יש לבכות ולהזדעזע מעלבון התורה, במה שגרמו מחברי הגמרות המבוארות שתיעשה התלמוד הקדושה כמו ספר קריאה ביכעל השוה לכל נפש ר"ל, דבר ה' בזה". עכת"ד.

ולכל הני הלכתא גברותא שחידשו במאמרם צירפו הרבה מאמרי חז"ל, לאחוז את העיניים כאלו הכל מפורש ועומד בדבריהם ז"ל. אמנם המעיין בדברי חז"ל עצמן תחזינה עיניו נכוחות שחכמינו ז"ל לא אמרו לא מיני ולא מקצתי, ובכמה מקומות אמרו להיפך ממש מדברי המפרסמים הנ"ל, וכפי שיתבאר לפנינו בעז"ה:

ג

ראיות המפרסמים ושוברן בצדן

ראי' ראשונה: מביאים מהמדרש תנחומא פרשת נח "שכל מי שאובה עושר וכבוד אינו יכול ללמוד" והם רוצים להעמיס בזה המדרש שבכח"ג שהלומד אוהב עושר נפקע מלימודו

חלות שם תושבע"פ ותו לא הוה הפצא דתורה כלל, ולית בה משום קיום מצוות ת"ת.

תשובה: הנה מלבד זאת שפרטי הלכות ת"ת צריכים ללמוד מהראשונים והפוסקים ולא ממדרשים (והרי זהו דרך המחדשים למיניהם להוציא מדברי המדרש ואגדות חז"ל הלכות ודינים מחדשים הנוגדים להמפורש בדברי הפוסקים ר"ל), והרי בהלכות ת"ת לא מצינו שום 'איסור' או אפילו 'פטור' מלימוד וידיעת כל תושבע"פ למי שאובה עושר או כבוד, וגם לא מצינו בשום פוסק, ראשון או אחרון, שיש תנאי קודם למעשה הלימוד דכל תושבע"פ, שיוקיע מעצמו אהבת עושר וכבוד, הנה נוסף להנ"ל הרי המעיין בדברי המדרש יראה שבמקומו הדבר מוכרח שלא נתחדש בדברי התנחומא שום הלכה למעשה בהל' ת"ת, ושאיין שום ראי' מדברי המדרש למה שחידשו המפרסמים. תא חזי לשון המדרש תנחומא: "התורה שבע"פ, שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, והיא עזה כמות וקשה כשאו"ל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאובה את הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו", ע"כ.

והשתא נחזי אנן: אי נימא שדברי המדרש כאן נאמרו להלכה וגם לעיכובא, היינו צריכים לאסור לימוד תושבע"פ לכל מי שלא השיג כל אלו הדרגות באהבת ה', וא"כ כמעט שלא הנחת בן לאברהם אבינו, ודבר זה לא יתכן כלל. אלא וודאי האמת יורה דרכו שלא נאמר כאן דין איסור כלל, אלא גילוי מילתא יש כאן בהדרכים שהתורה שבע"פ נקנית בהם (ולשון המדרש שם קרוב ללשון המשנה אבות פ"ו מ"ו), ופשיטא שאינם לעיכובא כלל במצות תלמוד תורה, כדי שנאמר שמי שלא השיג את כל דרכי הקנינים ששנו חכמים אסור לו ללמוד גמרא. והגע בעצמך: אטו מי שאין לו חברים לקיים דיבוק חברים, ישב בדד וידום? או מי שלא הצליח להסתפק במיעוט שיחה, צריך להבטל מתלמוד תורה ולהתעסק אך ורק בשיחה ח"ו?

זאת ועוד: במדרש אינו מחלק בין גמרא לבין שאר דברי תושבע"פ ולכאורה הדברים

מאוחר ולהם במיוחד קשה ללמוד ולהבין שפת הגמרא ופירושי הראשונים מבלי עזרת הגמרות המבוארות].

ראי' שני': מביאים מהרמב"ם הל' ת"ת פ"ג ש"תושבע"פ אינו הפקר לכל".

תשובה: הנה לא מצאתי בדברי הרמב"ם שם מענין 'הפקר', מ"מ לית דין צריך בושש שאין התורה 'הפקר' ח"ו. [ותימה אקרא על המפרסמים הנ"ל, למה תלו הך דינא ד'הפקר' בתושבע"פ דווקא, דלדין פשיטא דגם תושב"כ איננה הפקר ח"ו והרבה תנאים נאמרו בלימודה וכהא דקיי"ל שהלומד שלא ע"מ לקיים, עליו נאמר (תהלים נ, טז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי, ועוד דינים כיו"ב. ור"ל מהאי דעתא – דמי שאומר דווקא תושבע"פ היא דאינו הפקר].

ולגופו של ענין, הנה בזה הפרק גופא מגלה לנו הרמב"ם דשפיר הוה התורה ירושה לכל קהילת יעקב וכל מי שירצה יבא ויטלנה כמש"כ שם בה"א, וזה כולל גם מי שאין בכוחו ללמוד מעצמו אלא ע"י רב המלמדו פנים אל פנים או מפי כתביו.

ומצינו במס' ערובין (נד, ע"ב) מעשה נורא שרבי פרידא הסביר דבר אחד לתלמידו ד' מאות פעמים כדי שסוכ"ס יזכה להבין דברי תורתנו הק', ומבואר מהגמ' שם דתלמיד זה לא הי' שייך ללמוד דבר מתוך דבר לעצמו.² ולכאורה למה לי' לר"פ להבטל מלימודו ול'הפקיר את התורה' לזה התלמיד, הרי יכול הי' לדחותו שילמוד הלכות פסוקות בדוגמת ההלכות שבספר חיי"א, ובגמרא שם מבואר

אמורים על כל התשבע"פ כולה, ואם נאמר שבדברי המדרש נתחדש דין איסור ת"ת לאוהבי עושר וכבוד וכיו"ב, וכשיטת המפרסמים הנ"ל, הרי היו צריכים לאסור גם לימוד משניות או רי"ף וחיי"א לכל אוהבי עושר וכבוד, ומהיכי תיתי להפריד בין הדבקים.

ויתירה מזו: לשיטתם הי' מקום לאסור גם לימוד תושב"כ על כל מי שלא קיים בעצמו את כל דברי הברייתא דקנין תורה הנ"ל ואינו מסתפק במיעוט תענוג ושינה כו', כי בברייתא דקנין תורה לא מצינו חילוק בין תושב"כ לתושבע"פ, ולפ"ז נצטרך להפוך את כה"ת כולה לאבן שאין לו הופכין, ותשתכח תורה מישראל ח"ו.¹

[והנה כ"ז הוא לשיטת המפרסמים שאכן נדפסו הגמרות בצורת ביכע"ל זול ובכוונה מפורשת להפקיר את הגמרא ולעשותה ככלי שעשוע לכל השקועים בתאוות עוה"ז והרודפים אחרי עושר וכבוד. אבל באמת נ"ל שכל ההנחה שלהם בטעות או בשקר יסודה, שהרי סגנון הרצאת הדברים בגמרות אלו ה"ה כסגנון רב המלמד את תלמידו וביחד עם פירוש דברי הגמרא ה"ה מחדיר בהם חרדת הקודש, כנראה לכל המעיין אפילו בשטחיות בגמרות המבוארות. ואכן רוב הלומדים בגמרות אלו הם תלמידים הממיתין את עצמם באהלה של תורה יומם ולילה ויגיעים בתלמודם מתוך אימה יראה, רתת וזיעה. וכנ"ל, התועלת בגמרות אלו היא בעיקר להרבה בני תורה המתקשים בלימודם, ובפרט בעלי תשובה שלא נכנסו לביהמ"ד עד גיל

1. ועיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סוף סי' תשצ"ו שכתב: ולענין ללמד לקראים תורה ומקרא וטעמים מותר, אבל משנה ותלמוד אסור אם לא יקבל עליו דברי חברות כי אחר שילמוד ילעיג ויתלוצץ על דבריהם כי מי שאינו מאמין במקבלי הקבלה איך יקבל דבריו הרי אינו לומד אלא לקנתו ולסתור דבריהם. עכ"ל. ומשמע לכאורה, דאלה"כ הי' מותר ללמד גמרא אף דמסתברא טובא דלקראים אלה לא היו כל התנאים המנויים בברייתא דקנין תורה.

2. ויעיין שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד סכ"ו אות ד שלמד מהך עובדא רבי פרידא הלכה למעשה והורה דאף שלענין תלמוד תורה קיי"ל דהוא קודם לאחרים, מ"מ כל ת"ח מחוייב ללמד מקצת זמן גם עם אחרים אף שמתבטל מתורת עצמו, שהרי מהא דר' פרידא שלימד לתלמיד קשה הבנה שהוצרך ללמד עמו ד' מאות זימני בעירובין דף נ"ד ע"ב אף שבזמן הזה היה יותר טוב אם למד לעצמו והיה לו שכר גדול חי' ד' מאות שנה וכל דורו הביא בזכות זה לעוה"ב, שלכאורה הי' אסור דלעצמו היה עדיף, דהוא למד עמו במקצת הזמן שמחוייב לבטל מתלמודו ולמד עם אחרים, ומסתבר לי' שהוא ג"כ שיעור מעשר עשירית הזמן שיש לו ללמוד תורה ואולי יכול להוסיף עד תומש".

תשובה: לפני שהתבוננתי במ"מ אלו מעיקרא, תיוהא קא חזינא: חדא, למה הרחיקו עדותן לציין תחילה לדרך פ"ח ואח"כ לדרך ס"ג? ועוד, למה ציינו לרש"י בדרך פ"ח ולרש"י בדרך ס"ג לא ציינו כלל?

אמנם כאשר נעיין בסוגיות אלו נראה ברור דבדרך ס"ג מבואר בפירוש להיפך מכל דבריהם ובדרך פ"ח פירשו ג"כ כל המפרשים דלא כפירושם, וע"כ הוצרכו המפרסמים לצרור הנך תרי אגדות בהדי הדדי ולהקדים את המאוחר כי רק בדרך זה הצליחו לבסס הך דינא חדתא ד'תורת סם המוות'.

וז"ל הגמרא בשבת סג, ע"ב: "א"ר ששת, מאי דכתיב (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא. אלא למיימינים בה אורך ימים איכא וכ"ש עושר וכבוד, למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא", ע"כ לשון הגמרא. וברש"י שם ד"ה למשמאילים כתב, וז"ל: "שאינן יגיעין בה כל צרכן, אי נמי, מיימינין בה עסוקין לשמה משמאילין שלא לשמה", עכ"ל. (וכ"כ בפירוש רש"י עה"כ משלי שם). הרי מבואר מגמרא זו ומרש"י, דאלו "שאינן יגיעים בה כל צרכן" תורתן תורה היא, ויש להם שכר דעושר וכבוד, אלא דלית להו הך שכרא יתירתא דאורך ימים. ומרש"י מבואר דתו א"א לקטרג ולומר דאע"פ שמקבל שכר מ"מ יש בלימודו משום איסורא והי' עדיף שלא ילמד גמרא, דהרי כתב רש"י בפירושו השני ד'עוסקים בתורה שלא לשמה'

שבשביל מסירותו לאותו תלמיד זכה רבי פרידא לאריכות ימים בעוה"ז בנוסף להשכר שהי' צפון עבורו לעוה"ב, ומוכח דשפיר עבד רבי פרידא, ולא הי' במעשיו משום עלבון התורה ח"ו.

ולדרכנו למדנו מזה גודל השכר למי שמלמד גמרא לתלמיד שאינו יכול להעמיק ולהוציא דבר מתוך דבר לבדו, ואין סברא לחלק בין המסייעו מפיו או מפי כתבם, וכמו הרבנים החשובים עורכי הפירוש, המסייעים לאלפי תלמידיהם ע"י הגמרות המבוארות.³

ואם כוונתם למה שכתב הרמב"ם בהל' ת"ת שם הי'ו "פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, והיי צער תחי', ובתורה אתה עמל", הרי דברי הרמב"ם שם מכוונים ל"מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה", וכמ"ש שם בתחלת ההלכה וכמבואר באר היטב בקונטרס אחרון לשו"ע רבינו, הל' ת"ת פ"ג בקונטרס אחרון סק"א.⁴ והרמב"ם לא בא להוציא מדבריו בריש הל' ת"ת (פ"א ה"ח), וז"ל: כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, ע"כ. וע"ש הי"ב שזה כולל גם לימוד התלמוד: "להבין דבר מדבר".

ראי' שלישית: בענין נעשית לו סם המות מביאים וז"ל: "ע"י שבת דף פ"ח ע"ב וברש"י שם ובדרך ס"ג ע"א עכ"ל.

3. ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ב סנ"ז אות ד וז"ל: ואשר שאלת מאתי שאורה לך דרך הלמוד הנכון בגפ"ת ... ראשית דבר לדעת כי התורה היא נחלת כל ישראל, ואינו תולה כלל אם הוא בעל כשרון ובעל זכרון גדול או לא, והדבר מבואר בסנהדרין צ"א ע"ב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאלו גזלו מנחלת אבותיו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ירושה ובאה היא מששת ימי בראשית, וכתב שם רבינו מהרש"א ותוכן דבריו דהיינו שמונע הלכה מפי התלמיד בטענה שאינו בעל כשרון או הגון לכך, ואינו מטריח עצמו לשנות עמו ד' מאות פעמים כר' פרידא".

4. וז"ל: "ומ"ש הרמב"ם חיי צער תחי' כו' לאו חיובא דאורייתא היא אלא שזו דרכה של תורה דייקא ומי שרוצה להיות מוכתר בכתרה אי אפשר בענין אחר אבל מי שאינו רוצה להיות מוכתר רק לקיים מצות עשה דאורייתא ודורבנן שהן חובה ולא אשכחן שחייבה תורה לסבול חיי צער כו' ... ומיהו היינו דוקא במי שראוי לכך שדעתו יפה להצליח בלימודו ולהיות ת"ח דומיא דהלל וכו' אבל בעל הבית דלאו בר הכי הוא לזכות בכתר תורה לעולם אין עליו שום עונש אם לא ינהוג במדת חסידות זו".

והנה ז"ל הגמרא במס' שבת פח, ע"א: "א"ר פפא, מ"ד שמעו כי נגידי אדבר, למה נמשלו דברי תורה כנגיד, לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא, למיימינין בה סמא דחיי, למשמאילין בה סמא דמותא", עכ"ל הגמרא. וברש"י שם ד"ה למיימינין פירש "עסוקים בכל כוחם וטרודים לדעת סודה" כאדם המשתמש ביד ימינו שהוא עיקר", עכ"ל.

הנה אף דמבואר כאן דיש הלומדים תורה והיא נעשית להם סם המוות, אמנם אין בדברי רש"י ולגמרות המבוארות ולא כלום, דמבואר מדברי רש"י שאין בתורה משום סם המוות אלא לאלו "שאינן מתייגעין בכל כחם", ונראה פשוט דזהו מהשיעורים הנאמדים לפי מה שהוא אדם דהיינו לכל חד וחד כפום שיעורא וחילא דילי, ויתכן מאד שבעל כשרון נעלה הנה אף שמוציא דבר מתוך דבר מ"מ עדיין לא הגיע להך שיעורא דבכל כחו, ולאידך גיסא, בחור חלש שלומד מאלו הגמרות יתכן מאד שמתייגע בתורה בכל כחו. וא"כ הוא, שוב אין לנו לא מקור ולא טעם לדחות את התלמידים החלשים בשתי ידים מלימוד הגמרא, דהרי אליבא דרש"י שפיר יש לחזקם ולעודדם שילמדו בכל כוחם מתוך הגמרות המבוארות.⁷

עוד זאת לא אבין, דלשיטתייהו, דישי למילף מאגדתא זאת חידוש נורא בהל' ת"ת, שאם אינו לומד בכל כוחו ובכל שאר התנאים

הם שנקראו 'משמאילין',⁵ והרי כל בר בי רב דחד יומא יודע דברי חז"ל (פסחים נ, ע"א. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ה) דלעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה. וכיון דחזינא להדיא לפירוש בתרייתא דרש"י, דבסוגיא דרף סג לא נאמר שום איסור על הלומדים 'המשמאילין', מהיכא תיתי לאפוש פלוגתא ולומר דלפי פירושא קמיייתא נאמר כאן איסור חדש וחמור. הגע בעצמך: לפי דבריהם יצא דלפירוש השני הנה לא רק שאין כאן שום איסור אלא דכך הוא הסדר דלעולם ילמוד אדם כן, ואילו לפירוש הראשון עובר הלומד הזה על איסור גמור וחמור. אלא וודאי האמת יורה דרכו, דגם לפירוש הראשון שהמשמאילין הם אלו ש"אינם יגיעים בה כל צרכן", לא נאמר בזה שום דין איסור ואדרבה גם לפי פירוש זה בוודאי נימא דלעולם ילמוד לאדם אפילו שלא בכל כוחו כו' והיינו טעמא דגם בלימוד באופן זה מקבל שכר. [ואין לומר דכוונת רש"י במש"כ "שלא לשמה" היינו למי שלומד לקנתר, (דע"ז אמרו להדיא שתורתו נעשית לו סם המוות, עיין תוד"ה וכל תענית ז, ע"א), דהרי מבואר בתוס' (פסחים שם) דהלומד לקנתר אינו מקבל שכר].

והשתא מבואר היטב למה השמיטו המפרסמים את דברי רש"י ברף סג דהרי ע"פ דברי רש"י בסוגיא זו מפורש יוצא היפך שיטתם, וכיון שהם הלכו כל בתר איפכא מדברי רש"י הרחיקו את דבריו.

5. וכ"מ מפירוש הרמב"ן עה"פ א' אחרי מות (יח, ד): "כי העושה המצות שלא לשמן על מנת לקבל פרס יחי' בהן בעוה"ז ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד, ועל זה נאמר בשמאלה עושר וכבוד, ופירושו למשמאילין בה עושר וכבוד".

6. יש לעיין בלשון רש"י "עסוקין בכל כוחן וטרודין לדעת סודה" ומבואר דאלה"כ תורתו סם המוות היא. ואי נימא דפירושו הוא כמש"כ הגר"א באבן שלמה (פ"ח כ"א) ד"מה שמחדש ע"פ פשט צריך להיות מכון ע"פ הסוד ... וכל זמן שאינו מבין הסוד אפי' הפשט אינו ברור בידו", יצא לנו ממאמר חז"ל זה הך אגדתא (אליבא דהמפרסמים) שאסור ללמוד גמרא בלי לימוד סודות התורה. ויצא לנו לפי דבריהם שכל תורתן של הגדולי ישראל שלא למדו קבלה (וכגון החזו"א לפי מה שהעיד עליו בקריינא דאגרתא והגרי"ז כפי שכתב בספר פניני הגרי"ז) הם כולם בבחינת סם המוות (על"פ), ישתקעו הדברים ולא יאמרו ח"ו, אלא ודאי דאין לנו להורות הלכה מדברי אגדה בין שנאמרו ע"י האמוראים הראשונים או האחרונים.

7. וז"ל ה'קריינא דאגרתא' ח"א אות ו: "לא כל הכשרונות שוין, ומי שכשרונו אינו נוטה לפילפולא בחדושי תורה, צריך שיהי' עיקר לימודו על בקיאות היינו רק להבין פשטות הסוגיא" עכ"ל. ובשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד סי' ל"ו: "אף אלו שאין יכולין להתעמק אבל יש להם כח הזיכרון יכולין להתגדל ברוב הלימוד לידע כל הש"ס ורבותינו המפרשים והפוסקים לפום ריהטא, שזה ג"כ ענין גדול בתורה. וגם עלול מצד רוב הלימוד גם להשיג כח התעמקות

העין יעקב בדף פ"ח, וז"ל: "דתחלת לימודו של אדם הוא שלא לשמה והוא מיתה ואח"כ לשמה והוא סם חיים", עכ"ל. ונראה דכוונתו לומר ששתי מאמרי חז"ל אלו משלימים זה את זה ולישנא ד"סם המוות" האמור בדף פח פירושו שאינו מביא בגללו שכר אריכות ימים⁸.

עוד מצינו פירוש אחר בהוספות לספר מעלות התורה להגר"י אייזיק חבר אב"ד טיקטין (בהוצאת תשמ"ט: עמוד רלז) שכתב דהא דאיתא שאם אינם "עסוקים בכל כוחם וטרודים לדעת סודה" הוה תורתן סם המוות, אין זה אלא כשהסיבה לכך שאינם עוסקין בה בכל כוחן היא מחמת מינות ורשעות אבל בשאר גווני לא איירי סוגיין כלל.⁹

עכ"פ מצינו שני מהלכים בפירוש מה שאמרו חז"ל שהתורה ה"ה סם המוות למי שאינו לומד כפי כחו: (א) דנהי דיש בלימוד זה ענינא דסם המוות, (או כפשוטו או משום שאין בתורתם שכרא דסמא דחייא וכיו"ב), הנה אעפ"כ מצווה ועומד הוא ללמוד ומאי דאיפקיד בעי ל" למיעבד וסוכ"ס יבוא מזה לסמא דחיי. (ב) שהאגדתא קאי על מינים ואפיקורסים או על הלומדים שלא ע"מ לקיים¹⁰ ואין לה ולעניננו ולא כלום. ולע"ע לא מצאתי לאף אחד ממפרשי הש"ס דיש

שמנו חז"ל אסור לו ללמוד, הנה לא על הגמרות החדשות בלבד תלונותם דלשיטתם היו צריכים לסגור רוב הישיבות ככולם, למען לא תהי' להם לימודם לסם המוות ר"ל ובמקום הישיבות והכוללים נעמיד חברות ר"ף וחיי"א. כי קשה לומר שבלומדי תורה בדרונו מצוי מי שממית עצמו על התורה כשיעור שדרשו בזה חז"ל, דמי הוא זה שיכול להורות על עצמו שאינו לומד "לא מתוך עידון ולא מתוך אכילה ושתי' אלא ממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ואינו נותן לעיניו שינה ולעפעפיו תנומה"?

אלא דאפילו אם נקבל בזה את שיטת המפרסמים דכל הלומדים למיניהם עוסקים בתורה בכל כוחם ודוקא אלו הנצרכים לעזרת הגמרות המבוארות אינם עוסקים בכל כוחם וע"כ הוא דהוה תורתם בגדר סם המוות, אעפ"כ אין בזה שום טעם שלא ימשיכו ללמוד בעזרת גמרות אלו, דהנה, יעויין בעץ יוסף על העין יעקב שם בדף סג, והמבואר מדבריו הוא דס"ל דאע"פ דלמשמאילים הוה סם המוות אעפ"כ "זהו הדרך והמביא להמדרגה המעולה, כיד שמאלית שהיא עומדת לעזרת הימין לכן זוכה לעושר וכבוד" (כן מוכרח ממה שהביא בסוף דבריו "וכן דאמרינן בפרק כהן גדול עיי"ש"). וכפירושו פירש ג"כ העין יעקב על

ולהבין ביותר אף מצד הטבע קצת. וגם איש כזה הרי ודאי יזכה כלפי שמיא שיצליחנהו השי"ת בלימודי התורה, והי' לו גם כח התעמקות בלימודו ובהבנה הישרה והנכונה, והי' מגדולי התורה. (ועיין עוד לקמן בתשובה לראי"ד).

8. והנה דברי המהרש"א צ"ע בסוגיין דהוא גרס לפירוש השני דרש"י גם בדף פ"ח, ושם ציין לרש"י ביומא דשלא לשמה היינו שלא ע"מ לקיימה, ורוחק לומר דבדף ס"ג ס"ל כדפירשנו אליבא דהעיון יעקב.

9. וז"ל שם: "ולכאורה מאמר סותר למה שאמרו במקום אחר (שבת ס"ג) מאי דכתיב אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד למימינים בה אורך ימים הוא דאיכא וכ"ש עושר וכבוד וכו', הרי אף למשמאילים בה עכ"פ יש בה שכר, וכאן אומר בהיפוך, למשמאילים בה הוא סמא דמותא וגורמת עונש? אבל הוא פשוט, דמה שאמרו בשמאלה עושר וכבוד, היינו לעוסקים בה שלא לשמה, שעל כל פנים יש להם שכר, ולא כל כך כלומד לשמה. אבל כאן מיירי במי שאינו הגון, ומהפך דברי אלקים חיים, ומהפך הטוב לרע ע"י הס"מ שאוחז בו, כמו כמה וכמה שנכשלו ע"י רשעתם, והוציאו דברי אלקים חיים למינות ר"ל, עכ"ל. (וכעין זה כתב ביערות דבש חלק ראשון דרוש ב' חלק שני דרוש ג' ודרוש ט"ז, דהנך תרי פירושי דרש"י תדא נינהו עיין שם).

10. בהל' ת"ת פ"ד ה"ג שאפילו בנוגע לתלמיד ש"אינו מקיים מה שלומד" ר"נקרא רשע" – "אעפ"כ לעולם יעסוק אדם בתורה כי מתוך שלא לשמה יוכל לבא לירי לשמה ללמוד על מנת לשמור ולעשות שהמאור שבה מחזירו למוטב כמ"ש חכמים ע"פ אותי עזבו ותורתי לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו שהמאור שבה היה מחזירם למוטב". וע"ש בקו"א סק"א שהאר"ן בזה וחדש דהא דקיי"ל דאין מלמדין לתלמיד שאינו הגון "י"ל דהרב א"צ להכניס את עצמו לבית הספק שמא לא יחזור בו נמצא זורק אבן למרקוליס אבל הוא עצמו חייב להכניס את עצמו דמה יפסיד ... וגם הרב י"ל שצריך להכניס את עצמו לבית הספק אם אי אפשר בענין אחר אלא אם אפשר להחזירו תחלה למוטב עיי"ז שלא יכניסוהו לבית המדרש מדחים אותו תחלה".

אפי' לגלוגו עלי אהבה והוא ע"י האמונה כי ברוב הימים ידוכך שכלו להבין אמיתה של תורה כמו שאינא יגעתי ומצאתי תאמין ונראה שזה שאמרו חז"ל סנהדרין דף כו ע"ב למה נקרא שמה תוש"י דברים של תוהו שהעולם מושחת עליהם דאף משא ומתן של קטנות הוא דברים של תהו חביבים הם לפני השי"ת ויאמין כי ע"י היגיעה זו ימצא שכל הטוב ושהו נשאת ונתת באמונה אמנם עיקר לימודו יקבע בגירסא... וכשיגיע לימי בחרותו יזכה לחדש".

ראי' חמישית: הביאו הא דאיתא במסכת מגילה ג, ע"א: "תרגום של נביאים ינותן בן עזיאל אמרו מפי חגי זכרי' ומלאכי, ונודעזעה ארץ ישראל ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סיתרי לבני אדם". ובתוס' רי"ד עמ"ס מגילה שם ביאר "דכיון דכתבי תרגומא דקראי לא מסרי נפשיהו למילפיניהו כדמעיקרא", ע"כ. ומזה רצו להסיק דאיסור חמור הוא לתרגם או לפרש דברי תורה ולהעמיט בזה ההעמקה.

תשובה: משתומם אני, איך שבמקום להעמיק בגמרא זו בכל כוחם להוציא דבר מתוך דבר כראוי, טפלו לה דברים זרים ומעוותים, דהרי הסוגיא במס' מגילה שם איירי בכתובים שמעיקר תנאיו שילמדוהו דווקא מתוך הכתב וכמו שנמסרו דהיינו בלשון הקודש. ועל זה הוא דכתב התוס' רי"ד דנודעזעה ארץ ישראל כיון דשוב לא ימסרו נפשם ללמדם מתוך המקראות הסתומות כדמעיקרא אלא ילמדו המקרא רק מתוך התרגום שהיא קלה יותר ויש בזה משום איסור ללמוד שלא מתוך הכתב, אבל אין זה נוגע כלל ללימוד תושבע"פ שאי"צ להיות מתוך הכתב

במאמרם ז"ל זו משום איסור ללמוד גמרא למי שאינו מעמיק כפי הצורך.¹¹

ואיך שיהי' הפירוש בדברי חז"ל הרי לענין מעשה ברור שאין ללמוד מדבריהם לדחות שום בר בי רב מלימוד הגמרא, ובלשון הגאון הנצי"ב בסוף תשובתו הידועה (שו"ת משיב דבר ח"א סמ"ד): "הכלל, אם באמת ובתמים אנו באים להחזיק הדת אין עצה כי אם לעסוק בלימוד תורה, בלי שום נפקא מינה אם הוא לשמה או שלא לשמה וזה אינו אלא מסור ללב וידוע להקב"ה כו' אבל לנו אין לדעת ולחשוב בזה מאומה, ובה האופן ירבו לומדי התורה כהנה וכהנה וגם המתחכמים יכירו כי קיום התלמוד הוא לנו לחומה".

ראי' רביעית: הביאו מספר המקנה עמ"ס קידושין ל, ע"א ד"ה ושנתם שכתב לבאר ע"פ דרך החסידות דביגיעת הגוף לא סגי וצריך ג"כ יגיעת השכל ובל"ז הרי הוא כישן, עכת"ד.

תשובה: הנה נוסף על המפורסם שכשגדולי החסידות באו לבאר דבריהם על דרך הדרוש והסוד בכדי להביא חיזוק בתורה ויר"ש, לא באו בזה להורות הלכה למעשה, הנה לא ראיתי שם מענין הגמרות המבוארות ולא כלום, דודאי גם כשולמד בגמרות המבוארות צריך להשתדל להבינו בשכלו כפשוטו, ועוד זאת ששם לא הזכיר זאת כתנאי בלימוד הגמרא דווקא ובפשטות ה"ה כשולמד רי"ף או חיי"א דכולהו בהך ושנתתם איכללו.

וז"ל המקנה בהקדמתו לספרו (פתחא זעירא) סעיף מ' "והנה בתחילת לימוד האדם אף שאין עדיין שכלו עולה יפה לישא וליתן בהלכה אפי הכי אמרו חז"ל ודגלו עלי אהבה

11. וזאת למודעי: דאפי' המצא תמצא באיזה מקום דפירושה דסם המוות הוא שיש איסור לימוד תורה שבע"פ למי שאינו מעמיק, אין לנו להורות כן הלכה למעשה ח"ו. ומשל למה הדבר דומה למי שיעלה על דעתו להדפיס ולפרסם הלכה למעשה שאסור לו לאדם להתפלל לצורך עצמו, וכל תפלתו צ"ל לצורך גבוה, דהרי כן כתב הגר"א בשנות אליהו (ברכות פ"ה מ"א) "אסור להתפלל לצורך עצמו, אך להתפלל שיהי' נשלם כנסת ישראל למעלה אבל לא לצורך עצמו עכ"ל. (וז"ל התינא בקונטרס אחרון ד"ה להבין מש"כ בשער היחודים פ"ב תפלה פסולה עדיפא מתורה שלא לשמה ממש עכ"ל). והרי ברור כשמש בצהריים דמי שיורה כן הרי הוא עוקר מן השרש כל החפצא דמצוות תפילה כפי שמפורש בכל הפוסקים. ופשיטא דהמעורב את התחומין בין המעשה אשר יעשון לבין שאר חלקי התורה ה"ה כזורע כלאים בכרם וכקוצץ בנטיעות.

ע"י הגמרות המבוארות) לא קאי כלל. ואדרבה, מדברי המאירי עצמם יש להביא סמוכין לסתור את דברי המדפיסים הנ"ל, דהיינו שלא יתעצלו התלמידים ולא יבושו לברר את ספיקתם ולחתור אחרי אמיתות כוונת הגמרא בעזרת הגמרות המבוארות.

ראי' שביעית: הביאו מהגמ' חגיגה ה, ע"א: "ת"ר, שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום ... ועל שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק", ולדידהו הרי לנו גמרא מפורשת דמי שאינו יכול ללמוד כראוי עדיפא לו שלא ילמוד כלל, ולא יגרום להקב"ה לבכות ר"ל, ולחזק דבריהם ציינו לפירושו של העיון יעקב על העין יעקב במס' חגיגה שם.

תשובה: המעיין בהעיון יעקב שם יראה ברור שלא רק שאין בדבריו משום חיזוק לדבריהם, אלא אדרבה, במתק לשונו הקדים העיון יעקב רפואה למכתם, שלא נטעה לפרש דברי הגמרא כפי שיטת המפרסמים הנ"ל ודכוותיהו, ולכן כתב שם דדווקא כאשר (א) "אינו מבין כלל", ו(ב) "מלמד בשיבוש" הוא דיש לבכות אבל מי שאינו מלמד, או מי שמבין אפילו קצת, בוודאי שהקב"ה שמח בלימודו ואינו בוכה ח"ו.

וכן מבואר נמי בפירוש בן יהודע עמ"ס חגיגה שם, וז"ל: וכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, דהיינו שאין לו לב מבין לתרין הקושיות, והוא עוסק בתורה בדרך העיון לבדו, שאז ישאר בקושיות לבד שמתרבים אצלו, ואין מוצא להם תירוץ אפי' לקושיא אחת, כי הוא אינו בר הכי, וגם אינו לומד לפני רב וחכם כדי

ובלה"ק דוקא¹². [ולקושטא דמילתא, אולי יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר דאם באנו ללמוד מהנהגתו של יונתן בן עוזיאל, הרי אדרבה, מכאן למדנו שלא השגיח בבת קול וממה שנודעה הארץ, וכדאי ה' לו שתזדעזע כל הארץ כדי שכל ישראל יוכלו להבין דברי תורתנו הקדושה, וזאת אפי' בתושב"כ שאין הבנתה מעיקר תנאי¹³]. עכ"פ לדין ברור שאין ללמוד מדברי הגמרא במס' מגילה שום איסור להסביר דברי התלמוד למתחילים בכל לשון שהם מבינים, בין בע"פ ובין בכתב.

ראי' שישית: עוד באו לירד לחייהם של הלומדים בעזרת הגמרות המבוארות, בהטיחם כנגדם מש"כ המאירי סוף פרק קמא דאבות שכתב לבאר את מה שאמרו חכמי המוסר: "טובה עצלות השתיקה מעצלות הדיבור", ומבאר שם דתרי גווני עצלות איתנהו, יש מתעצל שאינו לומד כלל, ומזה יוצא רק שתיקה, ויש מי שלומד ומתעצל בהבנת לימודו. וז"ל המאירי: "העצלה הגמורה שהשתיקה נמשכת ממנה טובה מהעצלות קצירת שהדבור נמשך ממנה, שהגמורה לא תביאהו להשחתת הדברים, וישאר בעצמו אויל מחריש לא יזיק לזולתו, והקצרית ידמה ויחשוב בעצמו כידוע הדברים על בוריין, ויפרסם גיאותיו, ויזיק לו ולאחרים הפתאים השומעים דבריו", עכ"ל. ומזה רצו להוכיח דאליבא דהמאירי עדיף שלא ללמוד כלל מאשר ללמוד מתוך הגמרות המבוארות.

תשובה: הרי המאירי ברור מללו דלא קאי אלא במי שבסוף אינו מבין את הדברים לאשורן, אבל על אלו המבינים (מעצמם או

12. ועיין עוד בספר בניהו שפירש את הגמרא באו"א מהתוס' ר"ד, ע"ש שהקשה "וכי התרגום מדבר בסודות ודין עילאין כוזהר הקדוש, כדי להקפיד על גילוי הדברים, והלא תרגום מבאר דברים שהם פשטי התורה", ותירץ ש"בזמן יונתן בן עוזיאל ע"ה, עדיין היתה הקליפה בתוקפה ולא ניתנה רשות להכתב אפי' מקצת תושבע"פ, ולכן כאשר בא לתרגם שאז מבאר בתרגום דברים שאינם מפורשים בתנ"ך, נמצא כ"ז הוא בכלל תושבע"פ כו' לכך אמרה בת קול מי הוא זה שגילה סודי לבני אדם, שבאותו זמן גם דברי התרגום שהוא מחלק הפשט אין ראוי לגלותו במכתב". ועיין עוד בקונטרס אחרון להל' ת"ת (לשו"ע הרב) אות ב. ודר"ק.

13. ודאייתנין להכי אולי י"ל דהך מעשה דיונתן בן עוזיאל (אליבא דהתוס' ר"ד) ה"ה המקור למ"ש בספר חסידים בסי' תתקפ"ד שמחלק בין תלמיד שהוא חכם ומבין בזויות, שאין שונין לו ואין מפרשים לו, לבין שאר תלמידים בזה"ו, וז"ל שם ובזמן הזה שאין חכמה יתירה צריך הרב לפרש הכל, גם אם יכתוב פירוש יפרש כל הצורך כדי שלא יהא יגע לחשוב ויבטל משאר דברי תורה עכ"ל. ויל"ע בכ"ז ואכ"מ.

ד

שמועה מפוקפקת והפרכתה:

הביאו שמועה 'ידועה' בשם החפץ-חיים שאין בלימוד דף יומי כלום זולת להוציא מלבם של הרעפארם דס"ל שאין לנו מסורה של תושבע"פ¹⁵.

הנה לבד מה שמצינו להרבה גדולי ישראל שהעריכו מאד את תקנת לימוד דף היומי וקילסוה ואת מייסדה בדברים מפליאים¹⁶, יש לעיין בהך שמועה גופא דהרי מלבד זאת שצ"ע ההיתר לגרום אלפי שעות של ביטול תורה וכן להכשיל אלפים מישראל בסם המוות רק להוציא מלבם של הרעפארם, הרי אליבא דהמדפיסים הנ"ל יש בזה גם משום עקירת והפקרת וסילוף ועלבוך התורה, ומשום גרמא לקוב"ה לבכות ר"ל, ועוד לא מצינו בתולדות עם ישראל שגדול בישראל יורה לאלפים ורבבות לעבור על כל אלו מידי יום ביומו, ואפי' משום עת לעשות לה'. וגם לא היתה בתקנת דף היומי משום הוראת שעה בעלמא, דהרי מעיקרא ניתקנה לדורות, ואם נימא שכל כולה לא הוה אלא להוציא מידי הרעפארם,

שהוא יתרץ לו קושיותיו, דנמצא זה נבוך תמיד בריבוי קושיותיו, עכ"ל¹⁴.

והרי ברור דכל הבחורים החלשים שלומדים מגמרות אלו הרי ע"י לימוד זה מתמעט אצלם המבוכה והרי הם בבחינת יושבים לפני רבם ליישב הקושיות, ולולא דמסתפינא הייתי אומר דמפורש בדברי הגמ' הנ"ל דמי שאינו יכול ללמוד בלי הגמרות, הנה כל המונע מהם ללמוד בהם הרי הוא גורם להקב"ה לבכות רחמנא צילנו.

ועכ"פ לע"ע לא מצאתי במפרשי הש"ס מי שיפרש את מאמר הגמרא כשיטת המפרסמים, שע"פ פירושם יוצא שהקב"ה בוכה על כל האלפים ורבבות של אחינו בית ישראל שלא הצליחו לרדת לעומק דברי הגמרא ומ"מ מניחין חדותא דידהו בכדי לעסוק בחדותא דקוב"ה. ונראה לי דהמפרש כן הנה נוסף לזה שיש בזה משום מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, יש בזה גם משום אכזריות ומשום שחץ וגיאות. ועיי"ש בגמרא דאחד מאלו שהקב"ה בוכה עליהם הוא "המתגאה על הציבור שלא לשם שמים".

14. ועיין עוד בספר מעלות התורה בהוספות (עמוד רנ"ג בהוצאת תשמ"ט) שביאר דברי הגמרא באו"א, וז"ל "מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה מחמת רוב עניו, ועוסק בתורה מתוך הדחק, כביכול הקב"ה בוכה עליו כמו שאמרו בסנהדרין (פרק ו' משנה ה') בזמן שאדם מצטער כו' " עכ"ל. ולפירושו צריך לומר דאע"פ דהגמ' כללה להני שלש בכיות ביחד, אע"כ הנה כל בכי ובכי וטעמי, ובהך בכי שני' דאינו יכול ללמוד ולומד, הוה טעמא הבכי מפני שהקב"ה מצטער עם הצדיקים, ובכל צרתם לו צר, עיי"ש.

15. עי' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סימן קי' וז"ל: "בדבר עצם לימוד הדף יומי שהנהיג הגאון ר"מ שפירא זצ"ל ונתקבל בעולם הוא ענין גדול דהא לבד עצם מצות לימוד תורה כו' הרי יש מצוה שילמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ וקיום מצות לימוד כל התורה יש בלימוד הדף היומי שהרי ילמדו במשך ז' שנים כל הש"ס ולכן הוא ענין גדול מאד".

ועוד שם ביו"ד ח"ד סימן לו: "איכא מצוה חיובית על כל אחד ואחד מישראל ללמוד את כל התורה ... אבל הוא לימוד שלא בעיין, שהרי אי אפשר בזמן קצר ללמוד בעיין, אלא שהלימוד בעיין לא שייך למצוה זו שנאמרה בפרק אחד, ששייך לקיימה אף אלו שלומדים רק זמן קטן ביום וזמן קטן בלילה. והוא מקור ללימוד דף גמרא שהי' ברוב ערי ישראל ואולי כולן שהי' חברה ש"ס, בין ללמוד בחבורת בע"ב כל הש"ס והרב למד זה עמהם, בין לחלוקת הש"ס לבע"ב היכולין ללמוד גם בעצמן שילמדו בהעיר כל הש"ס גם ע"י הבע"ב. וכשהיו בעיר הרבה בתי כנסיות, הי' זה ברוב בתי כנסיות בכל ביהכ"נ לעצמה. וכשהתחילו מתרשלין בזה, הונגה ע"פ הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל שהי' אב"ד רו"מ בלובלין, שיהי' דף יומי כללי קבוע בכל העולם. שבלמוד זה מקיימין לימוד כל תורה שבע"פ שנכתבה ע"י רב אשי ורבינא, שזה שייך להחשיב כולה תלמודא".

16. בשו"ת שבט הלוי ח"י סי"ג כתב שזכה 'הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל לזכות הרבים שלא הי' כדוגמתו בלימוד הדף היומי, וע"ש שזה הי' מחמת 'שהיתה לו שאיפה כל ימיו לרומם קרן התורה וקרן ישראל, והי' מנהיג ות"ת עצום גדול בתורה ויראה, ואוהב ישראל ממדרגה ראשנה, ובודאי הי' זה תפקיד נשמתו הטהורה מן השמים". עוד כתב בשו"ת שבט הלוי שם, ש'ידוע שהגה"צ כ"ק אדמו"ר מגור ר' אברהם מרדכי זצ"ל אמר לו, איני מקנא בכם על המצוה הגדולה הזאת, אבל מקנא אני בכם על המצוה שעשיתם לפני זה שהביאה מצוה זאת בבחינה מצוה גוררת מצוה".

היה ל"ה להח"ח ז"ע לפרסם דכל מה שהתיר לעבור על אלו האיסורים החמורים לא היתה הוראה לדורות אלא לשעה שרובצת עלינו סכנת הרעפארם אבל תיכף בהסתלק המתיר תו הדרא איסורא למקומה.

ועוד יל"ע דלשמועה זו למה לא תיקנו שילמדו רי"ף או חיי"א, ובוזה נרויח אלפי שעות דעלבון התורה מדי יום ביומו, דהרי גם בלימוד רי"ף וחיי"א ידעו כל הנך אוהבי עושר שישנו מסורה דתושבע"פ.

ה

מסקנת הדברים:

(א) הנה זה ברור שעל כל אחד מהתלמידים שי' להתייגע בלימודו להוציא דבר מתוך דבר ולהתעמק בדברי הכתובים, הגמרא, הראשונים והפוסקים עד מיצוי הנפש באופן דאדם כי ימות באוהל, ופשיטא שאין להסתייע בשום ספר הממעט את ההעמקה והעיון במקום שאפשר בלא"כ, ואם עושה כן הר"ז ביטול תורה באיכות וכמו שהארכנו בזה כמ"פ.¹⁸

(ב) אלה שלעת עתה עדיין אי אפשר להם להבין את דברי הגמרא בעצמם, צריכים לדעת ששערי הגמרא לא ננעלו בעדם ח"ו. כל התורה של הקב"ה היא ואין לאף אחד שום בעלות על זה ושום זכות למנוע אפילו תלמיד אחד מהעסק בתושבע"פ. הקב"ה בכבודו ובעצמו נתן את כל חלקי התורה לכל בן ישראל בלי יוצא מן הכלל, ואפילו יבוא אליהו הנביא ויורה ללמוד חיי"א במקום גמרא לא נשמע לו, ולכן פשיטא שעליהם להמשיך ללמוד תורת חיים ולהסתייע מהגמרות המבוארות. ואם ח"ו יניחו את הגמרא וילמדו רק חיי"א הר"ז היפך הוראת כל הפוסקים וכמבואר בהל' ת"ת, וחוץ

ואין לומר שכוונת התקנה היתה שידעו גמרא מהי, דלשיטתם לא השיגו זאת בהך תקנתא דרף יומי, דנהי דעל ידה יודעים הנך אוהבי עושר דישנו תלמוד לישראל, מיהו מהי הך מסורה אין יודעים כלל, דהם סוברים דהיא דבר שאפשר להשיגו יחד עם העושר, בלי יגיעה ובלי שימיתו עצמן עלי', והרי אליבא דהמפרסמים הנ"ל לא הוה זה חפצא דלימוד גמרא כלל אלא חפצא דסם המוות.

אלא דאפילו אם יתברר לנו שהשמועה נכונה ונאמנה היא ואכן נמסרה להמפרסמים את המאמר הנ"ל איש מפי איש עד החפץ חיים עצמו ז"ע, הרי לדבריהם מבואר מהך מעשה רב של החפץ חיים דכדאי הוא לעבור על כל הדינים וההלכות המחודשות שהוציאו מתוך אגדות חז"ל – לימוד בעושר, סם המוות, והקב"ה בוכה וכו' – ובלבד שידעו ישראל ממסורת תושבע"פ, וה"ה בגדר עת לעשות לה' הפרו תורתך.¹⁷ [והרי דוחק גדול הוא לומר דדווקא בלימוד דף יומי הוא דאיכא הצלה מידי הרעפארם, אבל כשלומד שלא כסדר הדף היומי אין בלימודו משום הצלה ושוב הדר בה

17. וע"ד מה שמצינו שלמרות מה שאמרו חז"ל ע"ד תושבע"פ ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים, התיר החפץ חיים (ועמו – עוד גדולי ישראל) ללמד (חלקים מסויימים של) התורה גם לנשים ובנות, ונימקו עמו – עת לעשות לה' הפרו תורתך.

18. ומסתברא טובא דאם אכן יצאו דברי המאמר הזה מבי מדרשא דהרב גארעליק שליט"א, לא היתה כוונתו אלא לתלמידיו שומעי לקחו, דכיון דביודעיו ומכיריו קא עסיק, ידע נאמנה דלדידהו הוה הגמרות המבוארות גרמא דביטול יגיעת תורה, אלא דבשמוע הני אינשי דלא מעלי את הדברים האלה, מצאו כאן מקום להיות גרמי בניוקין, והם הם שהוסיפו תוספת מרובה על העיקר: דמדפיסי הגמרא אינם מרביצי תורה אלא מלעיבי תורה ומאכילי סם המוות ר"ל, וכל הלומדים בה לא עסיקי באורייתא דקוב"ה אלא הם עוקרים את התורה וגורמים להקב"ה לכבות ר"ל, וכו' וכדרגילי בכגוד"ל טמא את הטהור ולטהר את הטמא, ולא די שעיקמו בזה את דברי הגמרא ושקרו משמי' דהחפץ חיים ז"ע עוד ביוז בזה את הר"מ שליט"א בהדפיסם דברי הבל משמו, ואין להאריך בדבר המצער.

אבל גם זאת עליהם לדעת, שאין זה רק אמצעי בעלמא, בבחינת עת לעשות לה' כדי שאח"כ יזכו ללימוד אמיתי, אלא שגם לעתה בשעה שהם לומדים מהגמרות המבוארות (ואפילו אם ח"ו לא יצליחו אף פעם ללמוד בלי גמרות אלו) אין שום ספק שתורתם תורת חיים היא, וקוב"ה חדי באורייתא דידהו.

(ד) צריכים אנו להצטער על כך שיש כאלו וואס ווילן אפרייסן אידישע קינדער פון די גמרא ר"ל, והרי רק זה הוא מה שהחזיק את הכלל ישראל במשך כל הדורות, ובלעדי זאת אין לנו כלום! וזו היתה כל מזימת המשכילים לנתק את ישראל מן הגמרא והסכימו אפי' להחליפה עם תנ"ך ודקדוק ואפילו הלכות פסוקות, ובלבד שלא יכנסו לים התלמוד שהוא העיקר והיסוד דתורה שבעל פה, ולא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה ומסוכנת שלהם, ואנן בדידן דהגמרא ורק הגמרא היא נפשינו וחיותנו וממנה לא נוזו זיו כלשהו.

ואני תפלה שיערה הקב"ה על המפרסמים רוח ממרום ויחזרו בתשובה שלימה על אוולתם ויתמו חטאים ולא חוטאים ומהיום והלאה לא יתנו תלמידנו לכל המדפיסים למיניהם להחליש את דעתם ולבטלם מלימודם, ויקויים בנו מש"נ וכל בניך לימודי ה' וככל פירושי חז"ל בזה.

מזה שיש בזה משום דבר ה' בזה, אין לשער את גודל הנזק שיוכל לצאת מזה להם ולזרעם עד עולם.

(ג) על כל אחד מאתנו להבין ולהרגיש שהסם המוות היחידי הוא שלא ללמוד גמרא! א איד אן גמרא גייט ניט! בלי גמרא אין לנו חיים! ואם לא היו בנמצא הגמרות המבוארות הנ"ל היו מתחייבים התלמידים הזקוקים לעזרה לגלות לסוף העולם ולמצוא רב בדוגמת ר' פרידא שישביר להם מתיקות דברי תורתנו הקדושה. ועל כן עליהם ועלינו להכיר טובה במאד מאד למדפיסי הגמרות המבוארות שיצרו אפשריות לתלמידים מסויימים שנפשם חשקה בתורה (בכל מקום שהם) לראות את האור כי טוב הגנוז בתושבע"פ.

ברור שאין להם להסתפק במצבם זה וחובה עליהם להשתדל ולהתייגע בכל יכולתם שער מהרה יוכלו ללמוד בעצמם, וע"ז צריכים להתפלל מקול"ע "והאר עינינו בתורתך", ולשפוך נפשם לפני נותן התורה שיפתח את לבם בתורתו ויזכו ללמוד, להבין ולהשכיל ולראות נפלאות בתורתו ית'. ובמשך השנים ראיתי שכל אלו ששקדו על לימודם והתייגעו חזק להבין הסוגיות היטב בסיוע הגמרות המבוארות, און האבן זיך נישט גענארט, הנה סו"ס ראו טוב מכל עמלם ונעשו לבני תורה מן השורה.

שירות ותשבחות מחמת הארות הנס

על ידי השירות והתשבחות שאומרים בסעודות חנוכה היו סעודות מצוה, וא"כ הרי בכל סעודה שיאמרו שירות ותשבחות תהי' סעודת מצוה, אלא איתא בחנוכה קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה, ולא נאמר שעשאו יו"ט להלל ולהודות, היינו שע"י הלל והודאה עשאו באמת ליו"ט, וזה שייך להיו"ט, וכמו שהארה של חנוכה מביא לידי הלל והודאה להקב"ה, ככה זה לגבי היו"ט ואם באמת אומרים שירות ותשבחות מחמת הארות הדביקות ושמחת הנס הרי זה נחשב באמת לסעודת מצוה שנעשה ליו"ט אשר מחוייבים בסעודה.

(חידושי הרי"מ)